
Sobre l'evolució dels noms de persona

per Dolors Roigé Figueras

Tota persona pot ser designada amb tres categories de denominacions: un prenom o més, uns cognoms i sovint també un sobrenom. Segons el moment i la finalitat, aquests apellatius són emprats d'una manera conjunta o separada.

Hom ha comprovat a bastament que els pobles germànics desconeixien en absolut l'ús del cognom i seguien el del nom únic, fet que, combinat amb la tendència d'usar el nom únic per part dels llatino-cristians, acabà per fer desaparèixer el sistema romà, caracteritzat per la denominació personal mitjançant tres o quatre noms, que definien un individu i el relacionaven amb una progenie determinada.¹ No és fins a partir del període carolíngi que es troba documentat, al costat del nom de baptisme, l'únic reconegut per l'Església, un sobrenom indicador de l'ofici, de la procedència, del títol nobiliari, del grau eclesiàstic o, fins i tot, d'una qualitat física o moral. Les hipòtesis per explicar l'origen dels cognoms són nombroses, si bé hom està d'acord a afirmar que el costum de fer del sobrenom un indicador de la característica individual d'una persona donà pas al de perpetuar-lo a la seva descendència, i així, el sobrenom, emprat segurament des d'antic, però que havia tingut un paper molt restringit i apagat durant el període merovingi,² esdevingué hereditari, afavorit per la documentació notarial, on interessava que constés la continuïtat successòria de les generacions, i assolí la categoria de denominació legal. El sobrenom col·lectiu, el cognom, durant el procés d'expansió de l'edat mitjana, al moment que es debilita la cohesió del grup familiar, constitueix el mitjà que guarda la memòria d'una relació comuna entre els membres dispersos de la parentela i és

1. F. B. MOLL, *Els llinatges catalans* (Mallorca-Barcelona 1982), p. 21.

2. A. DAUZAT, *Les noms de famille en France* (París 1951), p. 35 (citat per MOLL, *op. cit.*, p. 24).

l'indicador de l'existència d'un vincle de sang comú.³ Aviat va ser objecte d'uns mecanismes de transmissió rígidament establerts, bo i seguint generalment una llei patrilineal que relaciona el nom de família, lligat sempre a la casa i l'estirp, amb el règim feudal que fixa l'home a la terra,⁴ en una noció de l'espai domèstic que relaciona alhora l'àmbit geogràfic i el de parentiu.⁵

Tot i les hipòtesis sobre el seu origen i el costum general de consignar-lo a tota mena d'escriptures, l'ús habitual i quotidià del cognom a la llengua parlada havia ja decaigut segurament al segle XIV, quan la documentació sovint fa constar, a continuació del nom i del cognom de cada individu, un sobrenom personal. L'aparició del renom, com a denominació popular sense valor oficial, és difícil de datar, com ho és també la justificació funcional de la seva creació. Imaginar una sola missió assignada als sobrenoms, creure que llur arrencada prové d'una sola causa, seria una simplificació errònia. És cert que, dins de cada comunitat, dues persones que porten els mateixos noms i cognoms no són mai anomenades de la mateixa manera: un sobrenom és emprat per a distingir-les. Però aquesta tasca funcional no explica pas sempre l'existència de renoms.⁶ En canvi, el contingut del renom coincideix, bé que desplaçat en el temps, amb el del primitiu cognom, i la documentació confirma la validesa de la primera tasca dels sobrenoms, que els ha estat exigida novament per als temps posteriors.⁷

Els renoms no són limitats per cap norma i llur gènesi no sembla respondre a cap lligam preestablert. No són triats d'entre un ventall reduït de noms, com els patronímics o els cognoms, sinó que semblen sorgits de l'atzar, de l'anèdota.⁸ Evocadors de trets físics o morals, d'esdeveniments singulars, els sobrenoms són un instrument del llenguatge propi de cada comunitat i, alhora, el resultat de l'espontània creació del grup.⁹ D'origen individual, aplicats a una sola persona, poden desaparèixer amb ella o bé perdurar i ser transmesos als seus descendents. Alguns passen de pares a fills, d'altres moren quan la persona que els porta deixa aquest món i fins i tot alguns arriben a desaparèixer en vida del mateix individu.¹⁰ En alguns casos, el renom personal es perpetua i designa els grups i no els subjectes, en perdre el caràcter individual i en assumir una funció més extensa. El renom collectiu, del qual el nom de casa és l'exemple més freqüent, amb un simple canvi del morfema introductor, es presta a ser usat individualment per designar les persones del grup familiar.

El renom individual pot tenir una funció especial dins d'un collectiu humà: tot allò que la censura social no permet de dir obertament ho pot fer el renom. El caràcter andnīm del seu origen n'afavoreix la difusió i en responsabilitza tot el grup, el qual l'utilitza com a instrument de manifestació dels seus sentiments envers una persona.¹¹ Aquest caràcter de censura social dóna al renom una altra

3. F. ZONABEND, *Le nom de personne*, «L'Homme», xx (1980), ps. 7-23.

4. A. DAUZAT, *Les noms de familles de France. Traité d'anthroponymie française* (París 1977), ps. 17-18.

5. C. SERVERI, *Le nom de lignée. Les sobriquets dans un village d'Émilie*, «L'Homme», xx (1980), ps. 105-118.

6. E. MOREU-REY, *Renoms, motius, malnoms i noms de casa* (Barcelona 1981), ps. 16-30.

7. J. MIRALLES, *Normes per a l'aplec i estudi dels malnoms*, «Onomàstica», I (1980), ps. 29-37.

8. F. ZONABEND, *Jeux de noms. Les noms de personne à Minot*, «Études rurales», 74 (1979), ps. 51-85.

9. MOREU-REY, *op. cit.*, p. 20.

10. MIRALLES, *op. cit.*

11. ZONABEND, *Jeux de noms*.

peculiaritat: el renom és solament d'ús intern i vedat al foraster, al qual no serà lliurat fins al cap d'un quant temps. La denominació extralegal estableix llavors una diferència entre el grup i el foraster: delimita l'espai de relació.¹²

No hi ha dubte que l'origen i la funció dels cognoms i dels sobrenoms tenen moltes lectures, molts aspectes que cal tenir en compte, alguns trets coincidents i una utilització canviant segons el lloc i el moment.

El prenom, el nom de fonts, tot i gaudir d'una aparent llibertat d'elecció per part dels pares, que no estan lligats a cap normativa legal preestablerta, es guia pel mecanisme dels costums i de les tradicions de cada societat, de manera que la lliure elecció oculta un conjunt de normes consuetudinàries extremament complexes, canviant amb el temps, sobre les quals és difícil d'establir una hipòtesi de treball absolutament vàlida.

Tot i l'ampli marc de possibilitats que ofereix el santoral i la necessitat funcional de disposar d'un ventall nombrós de prenom per identificar els individus d'un mateix llinatge, per tal d'evitar coincidències de prenom i cognom a la vegada, el nombre de prenom emprats era molt restringit,¹³ de manera que, amb poques diferències regionals, a l'Europa occidental del segle XII al XIX s'observen les mateixes característiques de repartiment:

1. Un nombre molt limitat de prenom capdavanters, que no excedeix de mitja dotzena per a cada sexe, és dut, si més no, per prop de la meitat de la població. Aquests noms poden ser diferents d'una regió a l'altra, poden ser afectats per devocions locals particulars i poden canviar amb el temps.
2. Un grup de prenom menys freqüents numèricament es manté estable per a cada regió i per a cada moment.¹⁴

Al llarg de molts anys els prenom dominants a cada contrada eren els mateixos, i el canvi per uns altres es produïa en una periodicitat secular i fins i tot plurisecular. L'estabilitat dels noms i les nombroses coincidències que es produïen demostren que la lliure elecció per part dels pares responia a d'altres preocupacions que la de designar cadascú singularment. No és fins ben entrat el segle XIX que aquesta pràctica evoluciona i el grup de prenom capdavanters roman estable al llarg de cicles cada vegada més curts, que a hores d'ara són de pocs anys solament.

La hipòtesi més generalitzada per explicar el comportament a l'hora de triar un nom és la de creure que aquest s'elegia d'entre els que ja portaven els antecessors del nadó. Aquesta hipòtesi donaria com a resultat un model de transmissió semblant al del mecanisme genètic: cada nissaga portaria implícites unes unitats hereditàries —en aquest cas un bagatge de prenom— que determinarien la característica comuna del grup. La probabilitat que un determinat prenom fos aplicat a un nadó seria igual a la participació percentual d'aquest prenom dins el conjunt genètic.

No hi ha dubte que el model genètic serviria per explicar el comportament de l'aplicació dels noms de fonts de la societat medieval i, amb algunes limitacions, de la societat de l'època moderna. No en va les característiques generals d'aquestes societats respondrien a les normes següents:

12. C. BROMBERGER, *Choix, dation et utilisation des noms propres dans une commune de l'Hérault: Bouzigues*, dins *Le monde alpin et rhodanien*, 1-2 (1976), ps. 133-151.

13. A. COLLOMP, *Le nom gardé*, «L'Homme», xx (1980), ps. 43-61.

14. A. BOURGUIÈRE, *Un nom pour soi*, «L'Homme», xx (1980), ps. 25-42.

1. A l'hora de triar un nom per a cada nadó, els pares ho devien fer d'entre un conjunt poc nombrós de possibilitats, atès que la mitjana de vida era curta i hom coneixia un nombre limitat d'ascendents en línia directa i de parents col·laterals. El nivell d'informació escrita i d'alfabetització no contribuïen a poder recórrer a d'altres fonts que no fossin les orals.
2. Els enllaços matrimonials, que dupliquen cada línia de l'arbre genealògic a cada graó, juntament amb la relativa endogàmia, devien unificar en un lapse de poques generacions el bagatge de prenom de cada àmbit geogràfic.
3. Com a conseqüència d'aquest mecanisme igualador, aviat el percentatge d'habitants que duïen cada nom es devia mantenir invariable, si el nombre d'habitants es mantenia aproximadament constant.
4. Al moment que es produïa una etapa de creixement demogràfic, la limitació del nombre de prenom disponible devia produir un fenomen de concentració, de manera que es devien accentuar les repeticions i, proporcionalment, hi devia haver un empobriment onomàstic.

Tot i els seus avantatges, les limitacions del model genètic es posen de manifest a l'hora d'investigar com tenen lloc, en moments determinats, canvis en les preferències d'elecció dels prenom, ja que els grups no eren compartiments del tot aïllats, sinó oberts a un conjunt d'influències exteriors limitades, però capaces de canviar la situació d'estabilitat. Aquestes influències eren sobretot de dues menes: l'arribada i la sortida d'individus del grup, per causa dels moviments migratoris, i la introducció de nous hàbits de comportament, lligats gairebé sempre a l'actuació religiosa. Variacions de preferències van ser protagonitzades per la incorporació de noves devocions i de nous models de virtut, que els predicadors devien relacionar amb determinats sants i santes i amb diverses advocacions de Déu i de la Mare de Déu, però les grans sacsejades corresponen als moments de la Reforma i de la Contrareforma, a l'enderrocament de l'antic règim i a l'ascensió de la societat laica.

Tot i que en la present introducció, obligadament massa breu i esquemàtica, ens hem referit al conjunt d'apellatius format pels prenom, els cognoms i els renoms, per tal de donar una visió unificada de l'onomàstica personal, en endavant ens referirem solament a l'estudi dels noms de fonts.

Els límits de l'onomàstica, com a ciència que estudia els noms propis, romanen indefinits, atès que, bo i considerant-la com una branca de la lingüística, manté lligams estrets amb altres ciències com la història, la geografia, l'etnografia i la sociologia. Aquesta característica interdisciplinària fa que les investigacions apareguin en publicacions de les diverses especialitats.

A Catalunya, sense menystenir el valor d'alguns treballs universitaris, la tasca més especialitzada en aquest camp la porta a terme la Societat d'Onomàstica, que organitza trobades anuals d'especialistes i publica un butlletí del qual han aparegut una trentena d'exemplars. Tot i que les aportacions sobre l'estudi dels noms de baptisme hi són nombroses, i que ja s'intueixen alguns resultats generals, només la confecció d'estudis en profunditat sobre àmbits locals permetran d'arribar a un coneixement satisfactori del conjunt català en cada període.

El present article pretén donar en aquest sentit una orientació metodolò-

gica i mostrar alhora un dels camins possibles vers la síntesi. A tall d'exemple, es ceneix a una població del Camp de Tarragona: Riudecanyes.¹⁵

1. *Fonts documentals*

La documentació de Riudecanyes no comença fins a finals del segle XII i principi del XIII, moment en què apareixen els manuals notariais de l'escripció pública de la baronia d'Escornalbou, constituïts sobretot per actes de compra-venda de terres, cases i animals de llaurada, emprestancas de diners i emissions de censals i testaments. Són documents on es fa constar sempre els noms de les persones que hi prenen part i constitueixen l'única font disponible fins als fogatges de finals del segle XV i de la primera meitat del XVI.¹⁶ De la segona meitat d'aquest segle es disposa ja de documents municipals, d'entre els quals els Llibres de Vàlues són els més rics en dades antroponímiques.¹⁷

Dissortadament, aquest conjunt de documents presenta importants manques. Els manuals notariais no permeten de fer cap estudi quantitatiu dels prenomes enregistrats, ja que el nombre que en contenen és molt baix, mentre que tant els fogatges com les vàlues només permeten d'estudiar els prenomes masculins.

L'obligatorietat dels registres parroquials, imposada arreu d'Europa des de la fi del Concili de Trento, ens permet de disposar d'una font de gran valor a partir del darrer terç del segle XVI. Els llibres parroquials, sobretot els repertoris de baptismes, permetran de fer una anàlisi de les preferències a l'hora de triar els prenomes i possibilitaran d'ampliar l'estudi als prenomes femenins. La documentació parroquial de Riudecanyes comença el 1568¹⁸ i, amb poques llacunes, és sencera fins al moment present. Les inscripcions són sempre en català, fins al 1866, quan una instrucció de l'arquebisbe de Tarragona Francesc Fleix i Solans imposa l'ús del castellà.

15. La vila de Riudecanyes té actualment una població de 564 habitants i un terme municipal de 16,54 km². És al sector meridional del Camp de Tarragona, al peu de la serralada Pre-litoral, que estableix el límit entre aquesta comarca i el Priorat. Fins a l'extinció de l'antic règim fou la vila capdavantera de la baronia d'Escornalbou, domini senyorial creat el 1162 que aviat passà a la titularitat dels arquebisbes de Tarragona. Sobre Riudecanyes, *vid.* S. BROCA, *Riudecanyes i la Baronia d'Escornalbou* (Riudecanyes 1986); T. TODA, *Història d'Escornalbou* (Tarragona 1926; reeditada el 1984 pel Centre de Lectura de Reus); i J. PAPIÓ, *El colegio seminario del Arcángel San Miguel de Escornalbou* (Barcelona 1765). Pel que fa referència als prenomes personals, dues relacions de caràcter general, que ometem de reproduir són a: F. B. MOLL: *Els llinatges catalans* (Mallorca-Barcelona 1982), ps. 11-14; i E. MOREU-REY: *Bibliografía selectiva sobre definición, categoría i funciones del nom propi*, a «Onomàstica», XXIX, 1987, ps. 7-9.

16. Han estat consultades les sèries de manuals notariais de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona (AHAT) següents: (n.1, c.1) 1271-1272, not. Ferran Soler; (n.2, c.2) 1281-1282, not. Arnald Morató; (n.3, c.1) 1283-1287, not. Arnald Morató; (n.4, c.1) 1288-1290, not. Berenguer de Benages; (n.7, c.1) not. Bernat de Montpeó; (n.5, c.1) 1292-1294, not. Berenguer de Benages; (n.9, c.1) 1302-1303; (n.10, c.1) 1304-1305; (n.12, c.1) 1307; (n.14, c.1) 1310; (n.101, c.18) 1310-1311, not. Pere Rabaça; (n.102, c.18) 1311-1312, not. Pere Rabaça; (n.166, c.26) 1458-1461; (n.169, c.26) 1460-1467; (n.48, c.5) 1565-1566; (n.178, c.27) 1564-1595; i (n.179, c.27) 1579-1597.

17. De l'Arxiu Municipal de Riudecanyes s'han consultat especialment els Llibres de Vàlues dels anys 1551, 1574 i 1596.

18. Han estat consultades les sèries següents: AHAT, Riudecanyes, Baptismes 1567-1601, 1601-1694, 1735-1762, 1763-1800 i 1801-1840; Arxiu Parroquial de Riudecanyes, Baptismes, 1844-1866, 1867-1906 i 1907-1970.

L'estudi dels prenom de Riudecanyes, entre el 1568 i el 1950, es basa en el buidatge sistemàtic dels Llibres de Baptismes i en la consulta de la resta dels registres parroquials.

Les inscripcions baptismals del període 1568-1612 fan constar generalment un sol nom, tot i que hi ha casos esporàdics on consten dos noms, cosa que podria fer pensar en l'ús de prenom compostos per part de la població, hipòtesi que és desmentida per la resta de registres, ja que les persones inscrites amb dos noms només són consignades amb un, el primer, als llibres de matrimonis i d'òbits. A partir del 1657 sovintegen les inscripcions amb tres noms de sant, i aquesta pràctica es generalitza des del 1664 ençà. Cal dir que als segles XVII i XVIII es troben també algunes inscripcions amb més de tres noms, que corresponen a fills de ciutadans honrats de Barcelona, fet demostratiu del mimetisme social dels graons inferiors de l'aristocràcia i dels estaments socials adinerats respecte a una pràctica que era habitual entre la noblesa.

Fins ben entrat el present segle els avis paterns i materns són gairebé sempre els primers a ésser nomenats padrins dels dos primers fills de cada matrimoni, com si llur nomenament respongués a la necessitat de mantenir un equilibri entre els representants de les dues nissagues entroncades. Tot i que aquesta política és constatada des de l'inici dels llibres parroquials, a finals del segle XVI i al llarg del XVII encara es dóna preferència al nom dels pares sobre els dels padrins a l'hora de batejar els nadons.¹⁹ En canvi, a la segona meitat del segle XVIII i al llarg de tot el XIX la preferència correspon als noms dels padrins.²⁰

La imposició del tercer prenom era un privilegi reservat al capellà que oficiava la cerimònia del bateig. Aquests capellans imposaven uns noms concrets que gairebé sempre eren els mateixos per a tots els nadons.²¹

Unes mostres fetes sobre els noms primer i segon dels nadons, en diverses èpoques, ens han permès d'obtenir uns percentatges sensiblement iguals, tant si sumàvem els dos noms com si solament teníem en compte el primer, fet que ens aconsellà, per raons pràctiques, cenyir l'estudi al conjunt dels primers prenom, que d'altra banda són els únics emprats a la parla corrent.

19. El 1589, d'un total de 26 batejats, a 10 se'ls imposà el nom patern o matern, mentre que solament un portà el nom del padrí; els 15 restants foren inscrits amb noms que no coincidien amb els dels pares o padrins. El 1590 foren imposats 8 vegades els noms dels pares i 5 els d'algun padrí, mentre que els altres 13 batejats portaren un nom diferent del dels pares i padrins.

20. El 1763, sobre un total de 53 batejats, 30 portaren com a primer nom el del padrí o la padrina, mentre que 12 foren inscrits amb el nom del pare o de la mare. Només 9 tenien tres noms de sant que no coincidien amb cap dels pares i padrins. En alguns casos el padrí aplica a la batejada el seu nom feminitzat. Sovint també el primer nom és el del padrí, mentre que el segon és el dels pares. El 1764, 33 noms posats en primer lloc coincideixen amb els dels padrins i 12 corresponen als del pare o de la mare. Només 7 duen noms independents dels dels pares o padrins. El 1852, un 33 % dels batejats portaven en primer lloc el nom d'un dels padrins, mentre que el 18 % era coincident amb el del pare o de la mare. La mateixa proporció es mantenia els anys 1925 i 1926.

21. El 1763 i el 1764, sobre un total de 109 nadons, el rector de Riudecanyes Josep Savall posà 47 vegades Josepa i 5 vegades Teresa, per a les noies, mentre que posà als nois 24 vegades Josep i 21 vegades Mateu. El 1852 el rector Casimir Molins posà preferentment Tecla a les noies i Casimir als homes. El 1881 Blai Sans posà sempre el seu nom als nois. El 1893 el rector Ramon Güell s'inclinà per Teresa i Ramon. Citarem com a exemple final el del capellà Carles Grau, que el 1904 posà sempre el seu nom als nois, però no mostrà cap preferència determinada per cap nom de dona.

2. Els prenomes de Riudecanyes

El procés de concentració dels prenomes catalans ja fou detectat per Aebischer, en estudiar el Cartulari de Sant Cugat del Vallès, entre els segles x i xii.²² La predilecció que a partir del segle xi es constata pels prenomes *Raimundus*, *Guillelmus*, *Bernardus*, *Arnallus* i *Berengarius*²³ és gairebé la mateixa que hom troba als documents del Maresme dels segles xii-xiv²⁴ i a Rajadell al xiii.²⁵

Un fogatge del 1358 assenyala com a prenomes masculins més corrents, al Principat i al Rosselló, Pere, Guillem, Bernat, Ramon, Arnau, Berenguer, Jaume, Joan, Bartomeu, Andreu, Francesc i Miquel. Els femenins, per ordre de major freqüència a menor, eren Elisenda, Guillermona, Maria, Sibília, Berenguerona, Caterina, Geraldona, Llorença, Nicolaua i Vidala, prop de la meitat dels quals era resultat de la feminització d'un prenom masculí.²⁶

Els resultats de dues relacions barcelonines, dels anys 1363 i 1389, són molt semblants:

	1363	1389
Pere	18,6 %	19 %
Bernat	12,9 %	11,2 %
Guillem	8,7 %	8,4 %
Francesc	6,8 %	7,9 %
Berenguer	6,6 %	5,4 %
Jaume	6,3 %	6,1 %
Ramon	4,1 %	5,4 %
Joan	3,6 %	10 %

Una relació de la vila d'Alzira, del 1399, dona uns resultats que coincideixen totalment amb els de Barcelona.²⁷

El segle xv va ser el de la consolidació dels prenomes Joan i Pere com a capdavanters a Catalunya. Dolors Pifarré troba un 20 % de Peres i un 13 % de Joans encapçalant una relació del barri de Santa Maria del Mar entre el 1467 i el 1470;²⁸ n'atribueix l'arrelament a motius religiosos, atès que són dos sants ben populars i venerats per l'Església, però no descarta altres motivacions relacionades amb commemoracions ancestrals agràries.

A Riudecanyes, als segles xiii i xiv, hi ha documentats els prenomes masculins Antoni, Mateu, Ermessend, Joan, Jaume, Pere, Martí, Miquel, Guillem i Bernat. Tret d'Ermessend, que només hem trobat una vegada, l'any 1289, i de Mateu, patró de l'església parroquial de la vila, els altres noms són entre els més corrents també a la resta de Catalunya. Els prenomes femenins documentats durant el mateix període són: Gostança, Maria, Saurina, Agna, Maimona, Dulcia, Raymunda i Berengària.

22. P. AEBISCHER, *Essai sur l'Onomastique catalane du IX au XII siècle*, «Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura», I (Barcelona 1928), ps. 1-78.

23. MOLL, *op. cit.*, ps. 22-23.

24. C. CUADRADA, *Onomàstica del Maresme (segles XII-XIV)*, «Onomàstica», XXI (1985), ps. 22-25.

25. F. RAFAT, *Notes sobre onomàstica: Rajadell al segle XIII*, «Onomàstica», XVII (1984), ps. 62-64.

26. *Prenoms i cognoms de Catalunya i Rosselló el 1358*, «Onomàstica», XX (1985), ps. 30-32.

27. A. FURIÓ, *Onomàstica medieval d'Alzira. Noms, cognoms i renoms*, «Onomàstica», XXIII (1986), ps. 285-304.

28. D. PIFARRÉ, *Estudi antroponímic del barri de Santa Maria del Mar de Barcelona al segle XV (1467-1470)*, «Onomàstica», XIX (1985), ps. 13-16.

El fogatge del 1496²⁹ consigna per a Riudecanyes 14 prenomes diferents per a 35 caps de casa, mentre que al del 1515³⁰ n'hi consten 13 per a 45 titulars de llar. La distribució dels prenomes dominants presenta poques diferències:

	1496	1515
Joan	25,7 %	17,8 %
Antoni	17,1 %	17,7 %
Pere	8,6 %	13,3 %

Els noms que segueixen els tres capdavanters són Jaume, Bartomeu, Martí, Miquel i Mateu. Com es pot observar, prop de la meitat de la població masculina duia tres prenomes.

De mitjan segle XVI disposem de dues fonts coetànies, les vàlues del 1551 i el fogatge del 1553,³¹ mentre que de la segona meitat del segle hi ha les vàlues del 1574 i del 1596.

El quadre següent compara els prenomes capdavanters de Riudecanyes, Reus, els pobles que avui són a la comarca del Baix Camp i el conjunt del Principat³² segons les dades que figuren al fogatge del 1553.

<i>Riudecanyes</i>	<i>Reus</i>	<i>Baix Camp</i>	<i>Principat</i>
Joan	Joan	Joan	Joan
Pere	Pere	Pere	Pere
Antoni	Francesc	Antoni	Francesc
Miquel	Antoni	Jaume	Jaume
Mateu	Jaume	Gabriel	Antoni
Gabriel	Gabriel	Bartomeu	Miquel
Bartomeu	Bartomeu	Francesc	Bartomeu
Jaume	Guillem	Miquel	Bernat

Arreu predominaven els prenomes Joan i Pere (els duia més del terç de la població masculina), seguits de Jaume, Francesc, Antoni, etc., si bé a mesura que ens allunyem de la cimera comencen a manifestar-se diferències locals. Des del punt de vista dels noms de fonts, la comunitat catalana es comportava com un grup perfectament homogeni.

Els resultats que s'obtenen per a la població de Riudecanyes, de les diverses fonts documentals del segle XVI, ens demostren que les preferències gairebé no canviaren al llarg del període. En tot cas, val la pena insistir en dues constatacions. La primera és el gran nombre de persones que duien els mateixos prenomes: un 38,5 de la població masculina es deia Joan o Pere, i els sis noms capdavanters els duien dues terceres parts del homes. La segona és el relatiu empobriment onomàstic: el nombre de caps de casa experimentà un fort creixement al llarg del segle, mentre que el nombre de prenomes aplicats no ho féu, ni de bon tros, en la mateixa proporció.

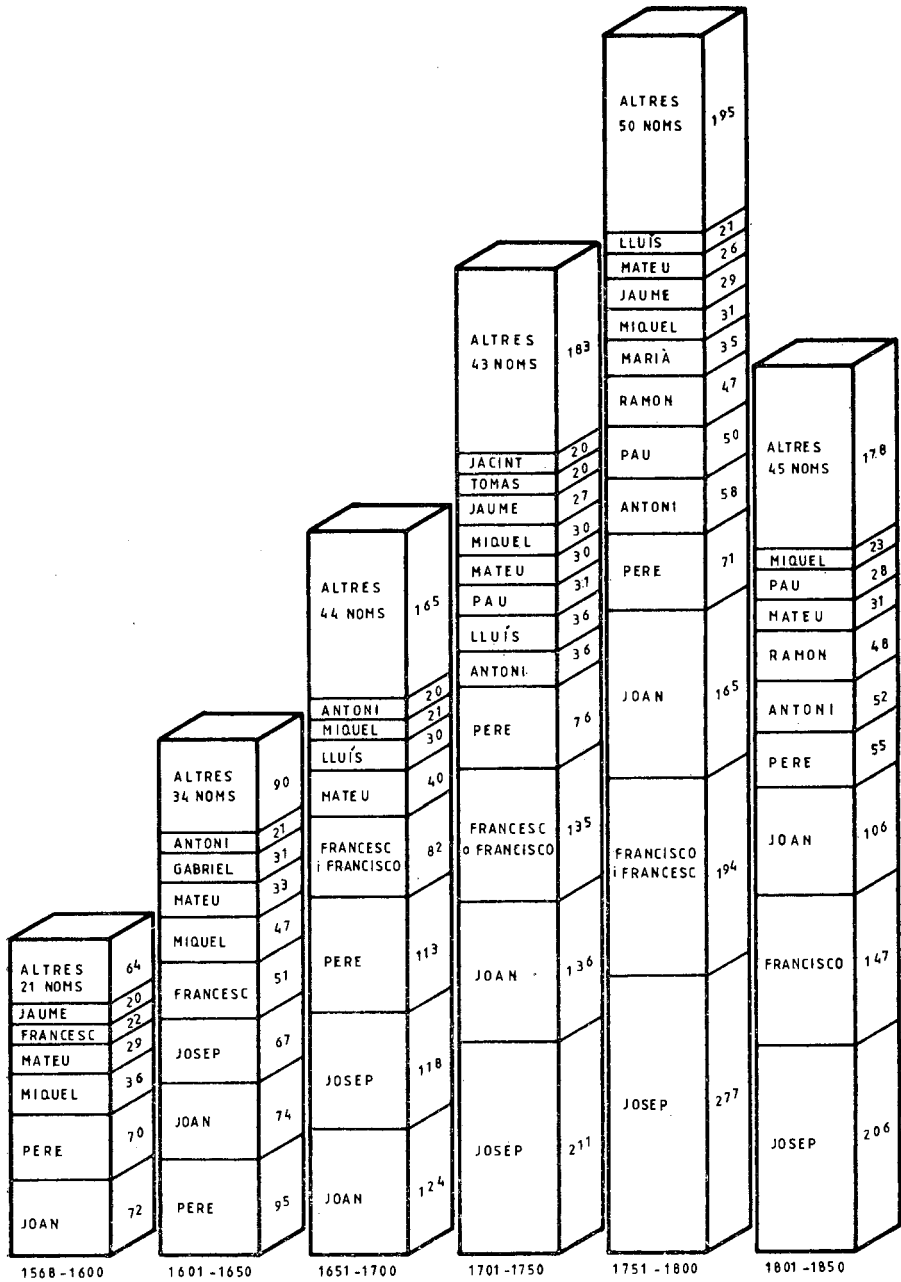
29. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, protocols del notari Joan Parentís, vol. 13, sèrie XIX, inv. 1179-1180.

30. Arxiu de la Corona d'Aragó, Reial Patrimoni, A. 401.

31. J. IGLÉSIES, *El Fogatge de 1553*, 2 vols. (Barcelona 1979-1981) (per a Riudecanyes, cf. vol. II, ps. 220-221).

32. Per a Riudecanyes, Reus i el Baix Camp el recompte és nostre, mentre que per al Principat s'han pres les dades d'un estudi fet sobre onze poblacions, amb un cens de 3.300 focs (*Antroponímia de 1553*, «Onomàstica», xv, 1984, ps. 24-31).

DISTRIBUCIÓ DELS NOMS DE BATEIG MASCULINS
RIUDECANYES (1568 - 1850)

<i>any</i>	<i>caps de casa</i>	<i>noms diferents</i>	<i>noms diferents per cada 100 caps de casa</i>
1496	35	14	40
1515	45	13	28,9
1551	79	18	22,8
1574	126	26	20,6
1596	133	23	17,3

De l'estudi dels llibres de baptismes de la parròquia de Sant Mateu de Riudecanyes se'n pot concloure que entre el 1568 i el 1850 els comportaments que es van seguir en l'elecció dels prenom, tant masculins com femenins, no havien canviat respecte als que s'havien seguit al llarg del segle XVI. Es palesa, de finals del XVI fins a mitjans del XIX, la permanència del model de distribució segons la qual la majoria de la població duia uns pocs prenom, si bé s'observen alguns canvis de preferències. Així, per als homes, Joan i Pere cediren el primer lloc a Josep i Francesc o Francisco, i per a les dones s'enregistra una efímera ascensió del prenom Elisabet durant el període 1600-1650, que va desplaçar del primer lloc Magdalena i Caterina, mentre que Maria va créixer a partir del segle XVII fins a assolir la primera posició entre el 1650 i el 1850, seguit de Teresa i Francisca.

La difusió espectacular dels prenom Josep i Maria, des de principis del segle XVII, encara que representen dues devocions de nivell diferent, és el resultat de la propaganda religiosa com a models de les virtuts paternal i maternal.³³

Cal dir que al llarg de tot el període el ventall d'elecció dels prenom continua essent molt limitat i que aquesta limitació afecta tant els prenom masculins com els femenins. Del 1600 al 1800 el nombre de naixements no para d'augmentar, mentre que el nombre de prenom imposats no creix en la mateixa proporció, de manera que si durant 1601-1650 hi havia hagut un prenom diferent per a cada 11-12 nascuts, durant 1750-1800 n'hi va haver un per cada 20.

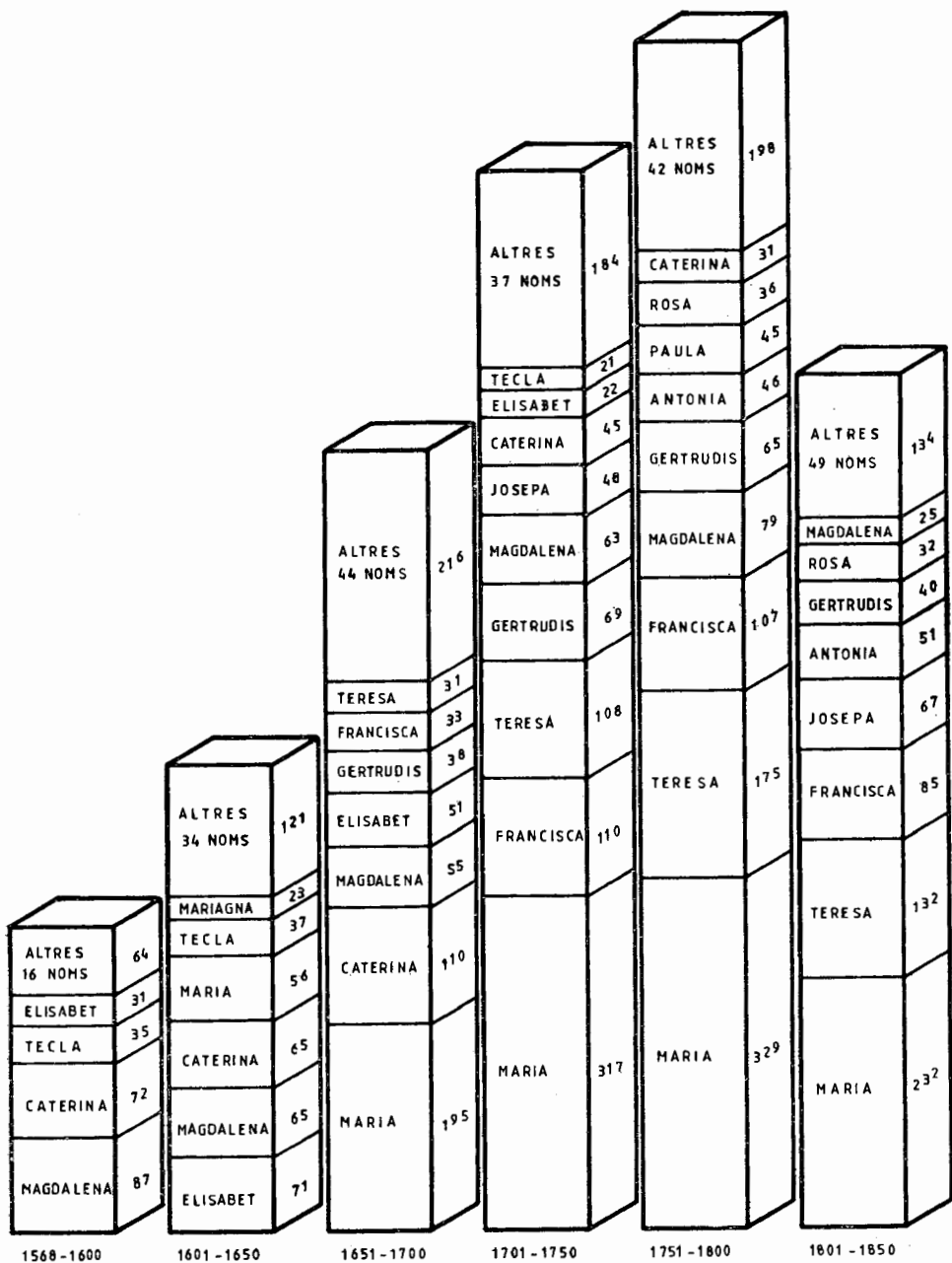
<i>periode</i>	<i>total de nascuts</i>	<i>homes</i>			<i>dones</i>		
		<i>nascuts</i>	<i>noms</i>	<i>%</i>	<i>nascuts</i>	<i>noms</i>	<i>% *</i>
1601-1650	947	509	42	8,5	438	40	9,1
1651-1700	1442	713	52	7,3	729	51	7
1701-1750	1958	971	55	5,6	987	46	4,6
1751-1800	2310	1199	62	5,2	1111	51	4,5

* La columna % indica el nombre de prenom diferents per cada 100 nascuts.

Aquesta proporció és semblant a l'obtinguda per Mascaró Pons per a Ciutadella de Menorca.³⁴ Tant a Riudecanyes com a Ciutadella, als segles XVII i XVIII, s'observen dos fenòmens:

33. BOURGUIÈRE, *op. cit.*

34. J. MASCARÓ, *Noms de bateig i llur transmissió a Ciutadella de Menorca*, «Onomàstica», x (1982), ps. 66-76.

DISTRIBUCIÓ DELS NOMS DE BATEIG FEMENINS

RIUDECANYES (1568-1850)

- a) L'onomàstica personal no para d'empobrir-se, atès que, tant per als homes com per a les dones, cada vegada hi ha menys prenom diferents per cada cent nascuts.
- b) L'empobriment és superior en el cas de les dones, ja que, per a cadascun dels períodes de cinquanta anys considerats, excepte el de 1601-1650, el coeficient dels prenom femenins és lleugerament inferior al dels masculins, resultat que es contradiu amb la tesi segons la qual el sistema de transmissió patrilíneal deixava les filles exemptes de l'obligació de perpetuar certs noms, llibertat que es traduïa en un ventall d'elecció més ampli per als prenom femenins que per als masculins.³⁵

No hi ha dubte que fins a finals del XVIII els mecanismes que marquen la tria dels prenom s'ajusten perfectament al model genètic descrit: els prenom capdavanters mantenen llur posició segons unes normes d'herència i només es produeixen incorporacions, a vegades fortes i notables, per aportacions culturals d'ordre religiós.

Des de començaments del segle XIX baixa la natalitat i, alhora, augmenta el ventall dels prenom, tant masculins com femenins; aquesta tendència es va mantenir fins a finals del segle; mentre que durant els primers cinquanta anys de la present centúria continua baixant la natalitat, tot i que minva el nombre absolut de prenom utilitzats, augmenta el coeficient relatiu respecte al total dels nascuts. També, a partir de la primeria del segle XIX, s'observa un canvi de tendència: els prenom diferents femenins són més nombrosos que els masculins, tant en xifres absolutes com relatives.

període	total de nascuts	homes			dones		
		nascuts	noms	%	nascuts	noms	% *
1801-1850	1672	874	54	6,2	798	57	7,1
1851-1900	1592	771	91	11,8	821	108	13,1
1901-1950	795	402	71	17,7	393	78	19,8

Durant el lapse de temps 1850-1950 els prenom masculins capdavanters són, per aquest ordre, Josep, Francisco, Antoni, Joan, Pere, Ramon, Mateu i Salvador. D'entre la resta dels prenom només apareix algunes vegades el compost Josep-Maria i una sola vegada Josep-Lluís. Els femenins més emprats seran Maria, Teresa, Josepa, Dolors, Rosa, Antònia i Francisca. Els compostos formats per Maria i una altra advocació són nombrosos.

Fora del cas de Mateu, nom del sant a qui des del segle XIII és documentada la dedicació de la parròquia, que es troba entre els prenom freqüents a Riudecanyes, no hi ha cap més devoció local que influís d'una manera clara sobre l'elecció de cap nom de bateig. Abdon i Senén, copatrons de la vila, poques vegades s'utilitzen: trobem Abdon 13 vegades, entre el 1750 i el 1950, i només una Senén, a la segona meitat del XIX. Eloi i Isidre, patrons de la

35. Cap de les mostres que hem assajat per a diverses poblacions de la Catalunya de l'antic règim no confirma aquesta opinió, atès que arreu el ventall de prenom femenins és menor que el dels masculins, tant en valor absolut com en percentatge.

confraria dels pagesos i de la pagesia, respectivament, tampoc no són gairebé emprats. A finals del segle XVII, amb motiu d'una plaga de llagostes, fou votat sant Francesc Xavier. Tot i que el prenom Francesc és un dels tradicionals de la vila, mai no apareix Xavier. Una relíquia de sant Jordi era des d'antic al convent d'Escornalbou, i als segles XVII i XVIII la gent de Riudecanyes hi pujava per la diada en processó per demanar pluja. Només trobem, però, tres vegades aquest prenom, entre el 1600 i el 1950, i una vegada Jòrdia, a la primera meitat del XIX.

La que sí que es fa palesa, sobretot entre finals del XVI i mitjan del XIX, és la pràctica d'aplicar a les dones els prenoms feminitzats dels homes: Agustina, Andreua, Antònia, Dominga, Francisca, Jacinta, Josepa, Joana, Lluïsa, Rafaela i Ramona, sobretot. Malgrat que els prenoms feminitzats representen encara el 19 % del total de prenoms aplicats a les dones entre el 1850 i el 1900, el costum és en retrocés i entre el 1900 i el 1950 ja només representa un 6 % del total.

Tot i la permanència d'alguns dels prenoms capdavanters, sembla que l'elecció dels prenoms a partir de la segona meitat del segle XIX obeeix cada vegada menys a una tradició familiar, a una filiació o norma establerta de manera consuetudinària. Els canvis culturals i l'aparició de mitjans de comunicació cada vegada més penetrants tenen una participació decisiva a l'hora de presentar uns prenoms com a elegants, polits i originals, davant d'uns altres que tenen connotacions oposades.

Segons el cens del 1986, la població de Riudecanyes la formen 564 habitants. Els 286 homes porten un total de 73 prenoms diferents, i hi ha un prenom per cada 3,90 habitants masculins. Els capdavanters continuen essent els que podríem qualificar de tradicionals: Josep (16,25 %), Antoni (7,42 %), Francesc (6,36 %), Jordi (4,95 %), Joan (4,95 %) i Lluís (3,54 %). Hi ha nombrosos prenoms compostos: Francesc-Josep, Joan-Carles, Joan-Manuel, Joan-Maria, Joan-Ramon, Josep-Anton, Josep-Isidre, Josep-Lluís, Josep-Maria, Josep-Pere, Josep-Ramon, Miquel-Maria, Pere-Josep, Pere-Joan i Ricard-Maria. Entre tots representen el 13,3 % de la població masculina. També es detecta la presència creixent —atès que predomina entre la població més jove— de posar prenoms fins fa poc desconeguts a casa nostra o, si més no, molt poc freqüents. És el cas de Daniel, David, Ismael, Marc, Òscar, Sergi, etc.

Pel que fa a la població femenina, hi ha 102 prenoms diferents per a un total de 281 dones, que toca a un prenom per cada 2,75 femelles. Fora del cas d'una Ester-Josepa, la resta de compostos són formats per Maria i un nom de santa o una advocació de la Mare de Déu. Hi predominen també els prenoms tradicionals, els que ja eren capdavanters durant els cent anys anteriors: Dolors i Maria-Dolors (11,38 %), Maria (10,32 %), Teresa i Maria-Teresa (9,61 %), Francesca (3,91 %) i Josepa (3,91 %). La tendència a posar noms que podríem denominar originals és més intensa que en el cas dels homes: Alba, Anna, Araceli, Àurea, Berta, Blanca, Carlota, Carolina, Cèlia, Cristina, Estefania, Eva, Gemma, Judit, Iolanda, Laia, Lídia, Meritxell, Mònica, Noemí, Olga, Raquel, Rebeca, Sofia, Vanessa, etc.

Al moment present, doncs, tot i que es mantenen en posició capdavantera alguns dels prenoms tradicionals, aquests no tenen l'hegemonia que tenien abans: als segles XVII-XIX els tres prenoms més freqüents, tant masculins com femenins, eren els que duïa prop de la meitat de la població, mentre que ara no s'arriba a aquest percentatge fins que no n'agrupem set o vuit. Cal dir també

que el ventall d'elecció és més ric i que hi ha una certa inclinació pels noms compostos.

S'observa també a Riudecanyes un afany d'originalitat, més intens en els noms femenins, com a manifestació d'un fenomen comú arreu de Catalunya. Aquest afany, però, com que es basa en unes influències culturals a bastament generals, fa que prenom considerats fa poc com a innovadors i originals hagin esdevingut aviat corrents.³⁶

DOLORS ROIGÉ FIGUERAS

36. Un estudi fet sobre una mostra de la població escolar barcelonina nascuda entre el 1979 i el 1982 dona com a pronoms masculins majoritaris Josep, David, Jordi, Carles, Daniel, Xavier, Joan, Sergi, Albert, Francesc, Marc, Alexandre, Òscar, Miquel, Raül, Antoni, Ivan, Víctor, Manuel, Cristià, Lluís, Ferran i Jaume. Els femenins més corrents són Maria, Anna, Marta, Laura, Cristina, Vanessa, Raquel, Sandra, Mireia, Míriam, Eva, Ester, Núria, Montserrat, Sònia, Sílvia, Patrícia, Mònica, Elisabet, Verònica i Jèssica. Cal ressaltar les primeres posicions de noms *innovadors* com David, Daniel, Sergi, Marc, Ivan i Cristià, tot i que aquest fenomen és encara més intens en el cas de les noies.